

Tuin+Landschap

23 19 november 2021

tuinenlandschap.nl

Rijksmuseum Twenthe Enschede pag. 38-41

Museumtuin als kunstwerk op zich

Honderd jaar NVTL ■ Tien tuinen tonen geschiedenis van het vak ■ Groene Gast: Jan Janse

De tuin van Lodewijk Baljon was geen beeldentuin of expositieruimte, maar gold eerder als kunstwerk op zich. Wel diende de tuin als terras voor het museumrestaurant.

Jaren '90

Museumtuin als kunstwerk op zich

Lodewijk Baljon maakte in de jaren '90 een ontwerp voor de binnentuin van Rijksmuseum Twenthe. De museumdirectrice en Baljon waren het er destijds roerend over eens: dát zou het moeten worden. De tuin werd enthousiast ontvangen, Baljon kreeg er zelfs een Award of Merit van de ASLA voor. Vijftientig jaar later echter, waren de wensen van het museum – maar ook de tijdgeest – veranderd en kreeg het bureau de opdracht om de tuin te actualiseren.

TEKST Peter Bennink FOTO'S Rik Klein Gootink, Peter Bennink, Lotte Stekelenburg

Lodewijk Baljon
www.baljon.nl

Marie-Laure Hoedemakers
www.baljon.nl

Foto: Rik Klein Gootink

Het ontwerp straalde vooral rust uit. Het kende drie belangrijke elementen: de vijver, de grote hellende vlakken van wit en grijs split, en het 'bosje' van *Koelereteria paniculata*.

Foto: Lotte Stekelenburg

Bijna 25 jaar na het oorspronkelijke ontwerp volgde de opdracht om de tuin aan te passen, zodat deze kon dienen als atelier voor kunstenaars die planten en natuur gebruiken in hun werk. Door de vlakken van split open te breken, ontstonden borders die door kunstenaars worden ingevuld.

Het is eind augustus in de zovogten binnentuin van Rijksmuseum Twenthe. Het groeizame weer heeft zijn uitwerking niet gemist, want de verplanten van kunstenaars Claudy Jongstra staan metershoog. Aan alle kanten puilen de kleuren uit de plantvakken.

Tot twee jaar geleden zag de tuin er heel anders uit. Het ontwerp van Lodewijk Baljon was een kunstwerk op zich, maar uiterst sober. Strakke vlakken van grijs en wit split waren de dominante elementen. Groen was er, afgezien van de bomen, nauwelijks te vinden.

„Het grappige is, dat toen de tuin 25 jaar geleden was aangelegd, men het een contemplatieve tuin noemde, vanwege de

rust. Nu staat de tuin vol planten en vindt men het daarom juist een contemplatieve tuin”, zegt Marie-Laure Hoedemakers, partner bij Lodewijk Baljon Landschapsarchitecten. Zij maakte het plan voor de recente herinrichting van de binnentuin (zie ook Tuin en Landschap 13, 2020). Als je je niet te veel laat afleiden door de weelderige vasteplantenborders, dan zie je echter dat het oorspronkelijke ontwerp nog overal aanwezig is.

Scheefstaande aanbouw

De aanleiding voor de aanleg van de tuin 25 jaar geleden, was de renovatie van het museum. Daarbij was er behoefte aan ruimte voor lezingen en een café. Architect Ben van Berkel, onder meer bekend van de Erasmusbrug, ontwierp hiervoor een scheefstaande, overhellende aanbouw in de binnentuin. Dat vroeg echter wel om een nieuw plan voor de rest van de

tuin. Het moest geen beeldentuin worden, maar er was wel behoefte aan een terras voor de horeca. Verder kreeg Baljon de vrije hand.

„Ik wilde reageren op wat er met het gebouw gebeurde was. Het museum was kloosterachtig en wat ingedut. De bouw van het paviljoen had het wakker gekust en ik wilde die nieuwe dynamiek vertalen naar de tuin”, aldus Baljon.

Een van de problemen die de architect moest oplossen was het hoogteverschil. De tuin ligt aanmerkelijk dieper dan het gebouw. Dat had natuurlijk gekund met een trap of hellingbaan, maar Baljon loste het op door een 'geplooid landschap' te ontwerpen van grote, elkaar snijdende vlakken.

„Eigenlijk is de hele tuin daardoor een hellingbaan geworden. Dat was budgettair trouwens ook interessant, want zo kon de tuin deels gefinancierd worden uit budget >

De vijver is duidelijk een antwoord op de scheef staande, deconstructivistische aanbouw. Baljon: „Door die vijver heeft het overhellen van die gevel een reden gekregen.”

Waar ze elkaar snijden zijn de vlakken afgewerkt met gegalvaniseerde stalen randen, die over betonnen muurtjes zijn gevouwen. De randen hellen over, net als de aanbouw. Het split raakt in de loop der jaren met elkaar vermengd, maar de grens tussen de kleuren mag wel vervagen vindt Baljon.

De bomen zijn in de loop der jaren gegroeid, maar sommige daarvan verkeerden bij de herinrichting in slechte conditie. Deze exemplaren zijn verwijderd, dit geeft meteen meer lichtinval voor de borders.

Zo'n tien vrijwilligers zijn speciaal geworven voor het onderhoud van de tuin. Ze ontmoeten de kunstenaars (momenteel twee) om te overleggen over het onderhoud en hebben gezamenlijke onderhoudsmomenten. Water krijgen de planten uit een groot aantal regentonnen die het water van het dak opslaan.

Twee grote borders midden in de tuin zijn (tijdelijk) ingericht door kunstenaars Claudy Jongstra. De borders aan de randen van de tuin, zoals deze op de voorgrond, zijn ingericht door Baljon landschapsarchitecten. De *Wisteria* tegen de muur linksachter is ook een toevoeging van de herinrichting.

Een van de weinige toevoegingen wat betreft niet-levende materialen bij de herinrichting is een trapje. Dit maakt het mogelijk om een rondwandeling door de tuin te maken.

voor de toegankelijkheid van rijksgebouwen." Het belangrijkste - en afgezien van de planten in de vijver enige - groene element in de tuin is een 'bos' van *Koelreuteria*. De bomen staan in een raster, en weerspiegelen zo het ritme van de pilaren in de kloostergangen eromheen. „De boomsoort hebben we heel zorgvuldig gekozen vanwege de grillige takken, de bloei in de zomer, de oranje blaasvruchten en de gele herfstkleur. Die levendige bomen geven ook een mooie spanning met het dode grind waar ze in staan.”

Een derde element was de vijver. Baljon trok bij het ontwerpen van de tuin samen op met Van Berkel om een samenhang te creëren tussen de tuin en het paviljoen. De ruitvormige vijver is een duidelijk antwoord op de hoekige uitbouw. Het lijkt een spiegel voor de overhangende gevel, die zo tuin en aanbouw met elkaar verbindt. Baljon: „Door die vijver heeft dat overhellen van de gevel een reden gekregen. Daarbij zorgt de spiegeling van het water voor een hele mooie lichtinval in het restaurant.”

De tuin werd bijzonder goed ontvan-

gen. In 2004 kreeg Baljon de prestigieuze Award of Merit van de American Society of Landscape Architects voor het ontwerp.

Het Groene Lab

De afgelopen jaren ontstond de wens om de tuin actiever te betrekken bij het museum. Het museum wilde niet alleen de kunst, maar ook wat de kunstenaar doet, zichtbaar kunnen maken. Door de tuin om te vormen tot groene werkplaats is het mogelijk om botanische materialen en het maakproces van kunst te laten zien.

Hoedemakers maakte dit mogelijk door delen van de tuin 'open te scheuren' en er plantvakken van te maken. Voor de plantvakken aan de randen van de tuin stelde ze een beplantingsplan op. De plantvakken in het midden van de tuin zijn vrij in te vullen door kunstenaars.

Baljon was gelukkig met de opdracht om de tuin opnieuw in te richten. „Je wordt niet zo vaak gevraagd om een actualisering van een tuin. Het is interessant om na 25 jaar weer commentaar te kunnen geven op je eigen werk.”

Toen de tuin werd aangelegd, sloot

hijs aan bij één van de meest recente en radicale ontwikkelingen in de architectuur. „Ben van Berkel had les gekregen van Zaha Hadid, één van de exponenten van het deconstructivisme, een stroming die in de jaren '80 ontstond. Ik schreef in die tijd mijn proefschrift over het ontwerp van parken en wist dus wat er onder de oppervlakte borrelde in de landschapsarchitectuur. In de jaren '90 werden die ideeën ook daadwerkelijk in de praktijk gebracht en dit paviljoen en deze tuin zijn daarvan een voorbeeld.”

Eerder had deze tuin dus niet gemaakt kunnen worden, maar ook nu zou de aanleg van een tuin met zo weinig groen onwaarschijnlijk zijn. „De positie van natuur is in die 25 jaar veranderd. Door de verschraving van de natuur op het platteland is die in de stad belangrijker geworden. Mensen als Rob Leopold, Henk Gerritsen, Noel Kingsbury en Piet Oudolf hebben ook gezorgd voor een meer naturalistisch beeld in tuinen. Ik ben blij dat de toevoeging die we aan de tuin gedaan hebben betekenisvol is. Het zegt iets over de natuurbeleving in deze tijd.” <

De selectiecommissie:

„De binnentuin van het museum werd in de jaren '90 bouwkundig vormgegeven met bomen in een grid, lange lijnen en sobere kleuren. 25 jaar later zijn de kansen gekeerd. Schilderachtige bomen en grijze kleuren domineren de tuin. Om meer natuurbeleving mogelijk te maken, voegt het herontwerp kleurrijke gemengde plantvakken toe, naast een pad om te dolen zonder te verdwalen. Beide ontwerpen zijn van dezelfde hand. Het maaiveld, dat de veelvormige bebouwing moet verbinden, verschiet in de loop der tijd van kleur. Zonder poespas tot op de millimeter nauwkeurig ontwerpen past in de jaren '90, toen interieurs en exterieurs strak en wit waren. Op dit moment dient een plek uit te nodigen tot bijzondere vormen van buitenbeleving, die liefst niet zijn te voorzien. Daarmee wordt een omslag in het denken over het ontwerp gemarkeerd, terwijl elementen uit het oude ontwerp 'een tweede leven' in het herontwerp krijgen.”

